

Examen VWO

2012

tijdvak 1
woensdag 30 mei
13.30 - 16.30 uur

economie (pilot)

Dit examen bestaat uit 27 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 62 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

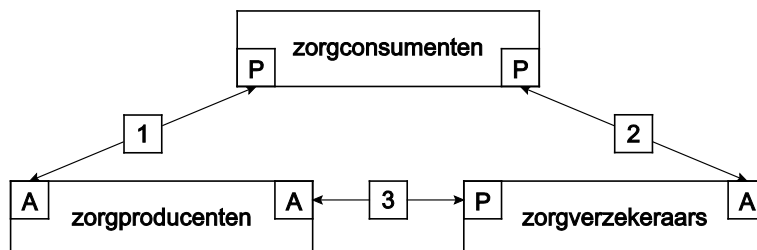
Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

Zorg om de zorg

Student economie Jeroen bestudeert voor een scriptie de principaal-agentrelaties in de gezondheidszorg in een land. Jeroen onderscheidt daarbij drie van deze relaties en hanteert het onderstaande model.

Toelichting:

- Relatie 1
Zorgconsumenten zijn gebruikers van gezondheidszorg die geleverd wordt door zorgproducenten (artsen en ziekenhuizen). In deze relatie zijn zorgconsumenten principaal (P) en zorgproducenten agent (A). Zorgconsumenten kunnen in de meeste gevallen zelf hun zorgproducent kiezen. In deze relatie is het belangrijkste probleem dat de kwaliteit van de geleverde behandelingen niet altijd optimaal is en dat deze kwaliteit in hoge mate eenzijdig door de zorgproducenten bepaald wordt. Hierbij speelt informatie-asymmetrie een rol.
- Relatie 2
Zorgconsumenten (P) kunnen vanwege de vaak hoge kosten van de behandelingen op vrijwillige basis een verzekering bij zorgverzekeraars (A) afsluiten. Een belangrijk kenmerk van deze verzekeringscontracten is premiedifferentiatie, die is gebaseerd op de door de zorgconsumenten zelf te kiezen hoogte van het eigen risico. Acceptatie van een nieuwe verzekerde vindt plaats op basis van een korte, globale vragenlijst met betrekking tot het medische verleden. In deze relatie zijn risico van moreel wangedrag (moral hazard) en de trage afhandeling van claims op zorgverzekeraars de belangrijkste problemen.
- Relatie 3
Zorgconsumenten betalen niet-verzekerde gezondheidszorg zelf en de betaling voor verzekerde gezondheidszorg loopt via de zorgverzekeraars. Er wordt door de zorgverzekeraars gewerkt met zorgcontracten waarin vaste tarieven per behandeling zijn vastgelegd. Het belangrijkste probleem in deze relatie is dat volgens zorgverzekeraars en zorgconsumenten een deel van de door zorgproducenten geleverde behandelingen overbodig is.

- 2p **1** Beschrijf in relatie 1 een vorm van transactiekosten voor de principaal die veroorzaakt wordt door informatie-asymmetrie.
- 2p **2** Leg uit dat in relatie 2 het risico van moreel wangedrag verminderd wordt door het hanteren van een eigen risico bij het claimen van een vergoeding.
- 2p **3** Leg uit dat de premiedifferentiatie in relatie 2 voor de agent leidt tot een afname van transactiekosten die veroorzaakt worden door informatie-asymmetrie.

Jeroen schrijft in zijn scriptie dat de problemen in relatie 3 ontstaan doordat contracten tussen de betrokken partners niet sluitend en niet compleet zijn. Jeroen stelt: "Volledig sluitende en complete contracten zullen echter niet worden gerealiseerd, omdat dat ten koste zou gaan van de totale winst van de zorgverzekeraars."

- 2p **4** Geef een verklaring voor de stelling van Jeroen.

Jeroen onderzoekt in zijn studie ook de rol van de overheid. Hij meent dat de maatschappelijke welvaart in dit land (welvaart in ruime zin) zal toenemen als de overheid ingrijpt in de gezondheidszorg. Jeroen denkt daarbij aan de volgende elementen:

- prijsregulering door het vaststellen van minimumtarieven voor medische behandelingen;
- centraal vastgestelde en gecontroleerde kwaliteitseisen voor medische behandelingen;
- een verplichte zorgverzekering met een uniforme premie die onafhankelijk is van de gezondheidssituatie van de verzekerde;
- een acceptatieplicht van zorgverzekeraars zodat die niemand mogen weigeren op basis van medisch risico.

- 4p **5** Beschrijf de gedachtegang van Jeroen. Gebruik daarbij alle genoemde elementen. De beschrijving moet passen in de gegeven context. Gebruik ongeveer 100 woorden.

Opgave 2

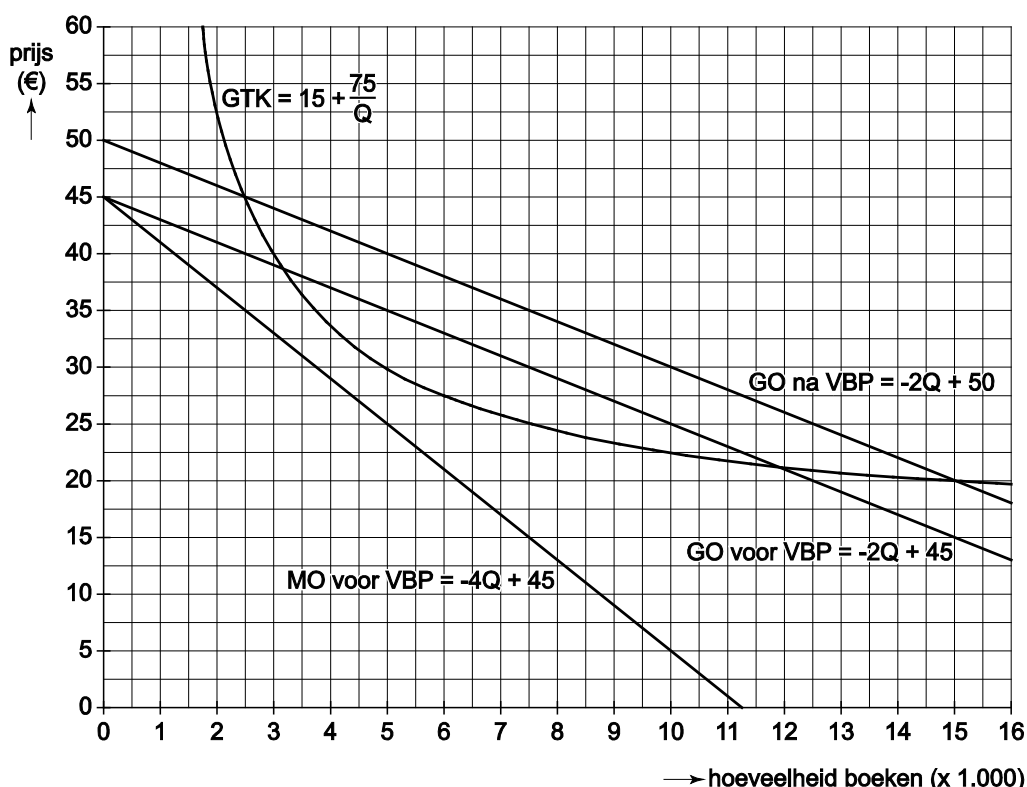
Thriller in de prijzen

In een land is er sprake van een vrije boekenmarkt. Boekwinkels verkopen boeken aan consumenten tegen een door de boekwinkels zelf te bepalen prijs. Uitgeverijen leveren deze boeken aan de boekwinkels.

De Minister van Cultuur vindt dat er in haar land te weinig literaire boeken gelezen worden. Dat komt volgens haar vooral doordat literaire boeken voor veel consumenten te duur zijn. Zij wil daarom de uitgeverijen toestaan de prijzen vast te stellen die boekwinkels aan de consumenten moeten vragen (de vaste boekenprijs, VBP). De uitgeverijen zullen dan de consumentenprijzen van niet-literaire boeken moeten verhogen en die van literaire boeken moeten verlagen.

Een onderzoeker heeft van de boekenmarkt in dit land een model ontwikkeld waarmee de gevolgen van de invoering van de VBP worden onderzocht. In dit model wordt aangenomen dat er in dit land één uitgever is die twee typen boeken uitgeeft: een literair boek en een niet-literair boek. Bovendien wordt aangenomen dat er bij de verkoop aan de consumenten sprake is van één boekwinkel die zowel het literaire boek als het niet-literaire boek verkoopt. In de onderstaande grafiek heeft de onderzoeker de consumentenmarkt van het literaire boek weergegeven.

consumentenmarkt literair boek voor en na invoering van de VBP

Toelichting bij de grafiek:

GTK gemiddelde totale kosten
MO marginale opbrengst

GO gemiddelde opbrengst
Q hoeveelheid boeken

Verdere gegevens:

- Vóór invoering van de VBP streeft de boekwinkel naar maximale totale winst.
- Vóór invoering van de VBP heeft het literaire boek een marktaandeel van 25% van de totale afzet.
- De VBP van het literaire boek wordt vastgesteld op € 20.
- Door invoering van de VBP daalt de afzet van het niet-literaire boek met 15%.

De prijsverhoging van het niet-literaire boek bij invoering van de VBP leidt tot een verschuiving van de GO-lijn (prijsafzetlijn) van het literaire boek. Volgens de onderzoeker ontstaat deze verschuiving via het reële inkomen (inkomenseffect) en via substitutie (substitutie-effect).

- 2p **6** Welk effect is volgens de onderzoeker het sterkst? Verklaar het antwoord met behulp van de grafiek.

Vóór invoering van de VBP bedraagt de afzet van het literaire boek 7.500.

- 2p **7** Leg dit uit met behulp van de grafiek en een berekening.

- 4p **8** Bepaal het marktaandeel van het literaire boek na invoering van de VBP van € 20. Doe dat als volgt:

- bereken de afzet van het niet-literaire boek na invoering van de VBP;
- lees de afzet van het literaire boek na invoering van de VBP uit de grafiek af;
- bereken het marktaandeel van het literaire boek na invoering van de VBP.

- 2p **9** Bereken het bedrag waarmee de totale winst op het literaire boek daalt bij invoering van de VBP van € 20.

Het consumentensurplus bij het niet-literaire boek neemt bij invoering van de VBP af met € 120.000.

- 2p **10** Neemt het totale consumentensurplus op de boekenmarkt door invoering van de VBP toe of af? Licht het antwoord toe met een berekening.

De Minister van Mededinging wil de vrije boekenmarkt handhaven. Hij verwacht dat in de werkelijkheid de verkoop van boeken steeds meer zal gaan plaatsvinden via online boekwinkels. Dat zal op een vrije boekenmarkt leiden tot schaalvergroting en nieuwe, moderne vormen van promotiebeleid. De Minister van Mededinging verwacht dat door deze ontwikkeling de prijs van literaire boeken zal gaan dalen.

- 4p **11** Beschrijf de gedachtegang van de Minister van Mededinging. Betrek daarin:
- een motief voor het online gaan van boekwinkels;
 - een oorzaak waardoor dit leidt tot schaalvergroting;
 - een mogelijkheid om ander promotiebeleid te voeren door het online gaan;
 - een reden waarom deze ontwikkeling kan leiden tot een daling van de prijs van literaire boeken.

De beschrijving moet passen in een situatie met marktwerking. Gebruik ongeveer 100 woorden.

Opgave 3

Nationale hypotheekgarantie: gegarandeerd goed?

In Nederland kan iemand die een huis koopt, bij een bank een hypothecaire lening afsluiten om die aankoop te financieren. Bij de hypothecaire lening dient het huis als onderpand: als de huiseigenaar de schuld niet meer aan de bank kan terugbetalen, kan de bank het huis laten verkopen (executieverkoop) en uit de opbrengst de schuld voldoen. Als de opbrengst van de executieverkoop lager is dan het nog af te lossen bedrag van de hypothecaire lening, blijft de voormalige huiseigenaar zitten met een restschuld.

Bij het afsluiten van de hypothecaire lening kan de huizenkoper in veel gevallen gebruik maken van de Nationale Hypotheekgarantie (NHG). De NHG houdt in dat de Stichting Waarborgfonds Eigen Woningen (SWEW) onder bepaalde voorwaarden de restschuld na een executieverkoop aan de bank betaalt. De huizenkoper betaalt daarvoor bij het afsluiten van de hypothecaire lening eenmalig aan de SWEW een percentage van die lening (borgtochtprovisie). Vanaf 1 juli 2009 bedraagt de borgtochtprovisie 0,55%.

Een huizenkoper kan gebruik maken van de NHG als het totale aankoopbedrag (aankoopprijs van het huis plus bijkomende aankoopkosten voor notaris en belasting) een bepaald maximum niet overschrijdt. Vanaf 1 juli 2009 is het maximale totale aankoopbedrag verhoogd van € 265.000 naar € 350.000.

Als er een beroep op de SWEW wordt gedaan, moet er een dossier worden overhandigd waarin zijn opgenomen:

- de executiewaarde van het huis (geschatte opbrengst bij executieverkoop);
- een prognose van de prijsontwikkeling van het huis;
- een beschrijving van wat bank en huiseigenaar hebben gedaan om de betalingsproblemen op te lossen.

De SWEW besluit op basis van dat dossier of zij de restschuld al dan niet volledig aan de bank zal betalen.

Mevrouw Van Dongen koopt per 1 januari 2010 een huis met een aankoopprijs van € 200.000 en een executiewaarde op die datum van € 150.000. De bijkomende aankoopkosten voor notaris en belasting bedragen 8% van de aankoopprijs. Voor de betaling van het totale aankoopbedrag gebruikt zij € 36.000 spaargeld en de rest financiert zij met een hypothecaire lening bij haar bank, waarop het eerste jaar niet wordt afgelost. Het rentepercentage op deze lening staat gedurende dat jaar vast. De bank hanteert de onderstaande rentetabel.

rentepercentage hypothecaire lening					
	hypothecaire lening in % executiewaarde				
	<75%	75%-<90%	90%-<100%	100%-<125%	≥125%
met NHG	4,85%	4,85%	4,85%	4,85%	geen NHG mogelijk
zonder NHG	5,15%	5,25%	5,30%	5,45%	geen lening mogelijk

Mevrouw Van Dongen maakt gebruik van de NHG. De borgtochtprovisie en de rente op de hypothecaire lening zijn aftrekposten bij de inkomstenbelasting. Mevrouw Van Dongen gaat uit van een marginaal tarief inkomstenbelasting van 42%.

- 2p **12** Geef een verklaring voor het gegeven dat deze bank geen hypothecaire lening aanbiedt als die lening meer dan 125% van de executiewaarde zou zijn.

Mevrouw Van Dongen beschouwt de borgtochtprovisie volledig als kosten voor 2010.

- 3p **13** Bereken het voordeel dat mevrouw Van Dongen in 2010 heeft door gebruik te maken van de NHG.

In 2009 kromp het bruto binnenlands product van Nederland met bijna 6% vergeleken met 2008 en kon er van een recessie gesproken worden. Ten gevolge van deze recessie verslechterde de financiële situatie van de SWEW.

- 2p **14** Geef een verklaring voor de verslechterde financiële situatie van de SWEW. Betrek in het antwoord zowel de ingaande als de uitgaande geldstroom van het fonds.

Een analist stelt dat de verhoging van het maximale totale aankoopbedrag twee kanten heeft. Enerzijds komt die verhoging, gezien de conjuncturele ontwikkeling, op een geschikt moment, anderzijds wordt door die verhoging het risico van moreel wangedrag (moral hazard) bij zowel banken als huizenkopers groter. De analist vindt dat de verhoging van het maximale totale aankoopbedrag gepaard moet gaan met een verandering van de voorwaarden van de SWEW, waarmee risico van moreel wangedrag kan worden beperkt.

- 2p **15** Leg uit dat de verhoging van het maximale totale aankoopbedrag conjunctureel gezien op een geschikt moment komt.

- 2p **16** Leg uit dat een verhoging van het maximale totale aankoopbedrag het risico van moreel wangedrag **bij banken** kan doen toenemen.

- 2p **17** Noem een maatregel die de SWEW kan nemen om het risico van moreel wangedrag **bij huizenkopers** bij een verhoging van het maximale totale aankoopbedrag te beperken. Licht het antwoord toe.

Opgave 4

Slimme striplezer

Het bedrijf Reader onderzoekt de mogelijkheid een leesapparaat voor digitale stripboeken op de markt te brengen. Reader moet daarvoor een apparaat (de Stripreader) en bijbehorende software ontwikkelen. Voor de digitale stripboeken, die alleen met de Stripreader gelezen kunnen worden, overweegt Reader samen te werken met Book, een uitgever van stripboeken. Het plan is dat Reader het leesapparaat gaat verkopen en Book de digitale stripboeken. Daartoe zou Book het alleenrecht moeten krijgen op het gebruik van de software waarmee Book digitale stripboeken geschikt kan maken voor de Stripreader.

Beide partijen moeten investeringen doen en variabele kosten maken om hun nieuwe product te produceren en op de markt te brengen. Een onderzoeksbureau maakt voor Reader en Book een begroting van de kosten en de opbrengsten.

Op basis van eerdere projecten met digitale boeken heeft het onderzoeksbureau de onderstaande gegevens verzameld voor de kostenbegroting.

gegevens kostenbegroting		
	investeringen ^{*)}	variabele kosten
Reader	€ 600 miljoen	€ 40 per Stripreader
Book	€ 150 miljoen	€ 1 per digitaal stripboek

^{*)} De investeringen moeten voor 75% als verzonken kosten worden beschouwd.

De opbrengstenbegroting is complexer. Reader stelt een prijs per Stripreader vast en Book een prijs per digitaal stripboek. Het onderzoeksbureau gaat er vanuit dat beide partijen uit de dekkingsbijdrage (= het verschil tussen de opbrengst van de verkopen en de variabele kosten) hun investeringen in maximaal 20 maanden terugverdiend willen hebben. Het is nog onzeker welk prijsbeleid beide partijen gaan voeren. Die beslissing nemen de partijen simultaan en onafhankelijk van elkaar. Het onderzoeksbureau maakt voor de eerste 20 maanden na de introductie van de nieuwe producten het onderstaande overzicht voor de opbrengstenbegroting.

bedrag maandelijkse dekkingsbijdrage in miljoenen euro's			
		prijsbeleid Book	
		hoge prijs	lage prijs
prijsbeleid Reader	hoge prijs	20 ; 16	36 ; 9
	lage prijs	8 ; 20	34 ; 14

De Stripreader en het digitale stripboek zijn technisch complementair. Ook economisch gezien lijkt er sprake te zijn van complementaire goederen.

2p **18** Leg uit dat uit de opbrengstenbegroting kan worden afgeleid dat de Stripreader en het digitale stripboek economisch complementair zijn.

2p **19** Leg met een berekening uit dat Reader in de gegeven situatie zal beslissen om de Stripreader niet op de markt te brengen.

Reader bestudeert vervolgens de mogelijkheid om met Book de afspraak te maken dat Book een lage prijs zal vaststellen. Prijsafspraken zijn namelijk niet zonder meer verboden. De overheid kan besluiten een prijsafpraak toe te staan als daar maatschappelijke belangen mee gediend zijn.

Reader verwacht dat de overheid in de gegeven situatie de prijsafpraak tussen Reader en Book toe zal staan.

2p **20** Geef voor deze verwachting een argument dat past in de gegeven context. Licht het argument toe.

De vraag voor Reader is of Book zal instemmen met een afspraak dat Book een lage prijs zal vaststellen.

2p **21** Leg uit:

- welk argument Reader heeft om aan te nemen dat Book daarmee zal instemmen;
- maar dat Reader wel het risico loopt op een berovingsprobleem.

2p **22** Beschrijf een manier waarop Reader zou kunnen proberen Book te dwingen zich aan de prijsafpraak te houden.

Opgave 5

Vliegt de Fed de juiste koers?

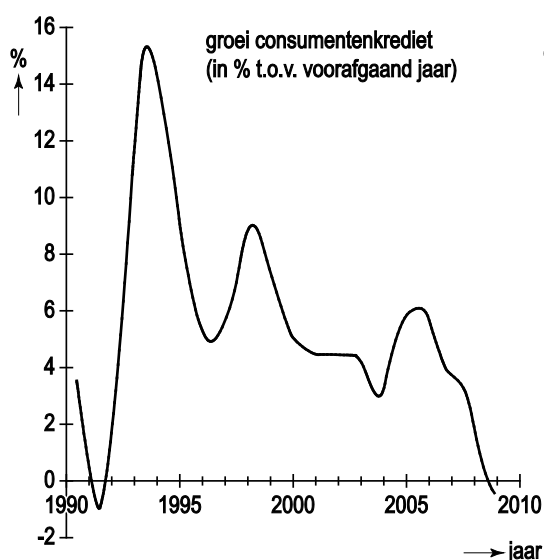
In 2008 belandde de economie van de Verenigde Staten van Amerika (VS) in een ernstige recessie. De centrale bank van de VS (Fed) was bang dat die recessie tot deflatie zou leiden. De Fed was van mening dat deflatie het herstel van de Amerikaanse economie ernstig zou vertragen en besloot daarom de hoeveelheid liquiditeiten van de banken¹⁾ met 600 miljard dollar te vergroten.

noot 1 De hoeveelheid liquiditeiten is het kasgeld van de banken die dat geld gebruiken als dekking voor hun kredieten aan particulieren.

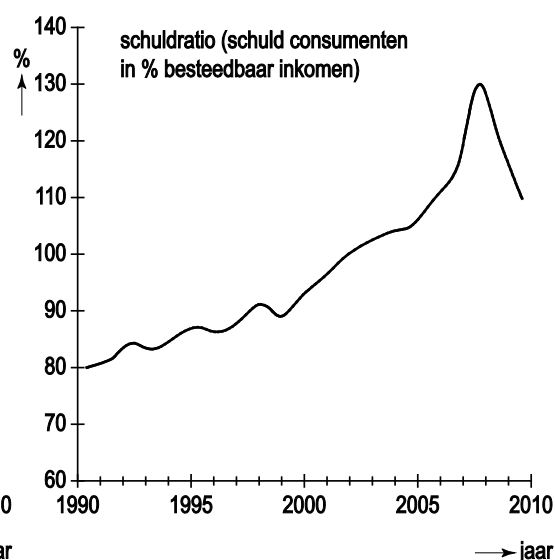
Een econoom verdedigde dit beleid in een interview: "Deflatie moet hoe dan ook vermeden worden, al moet de Fed daarvoor met een helikopter boven het land vliegen en dollars uitstrooien."

De econoom plaatste wel de hierna volgende kanttekeningen bij het beleid. Hij baseerde zich daarbij onder andere op de onderstaande grafieken die betrekking hebben op de VS.

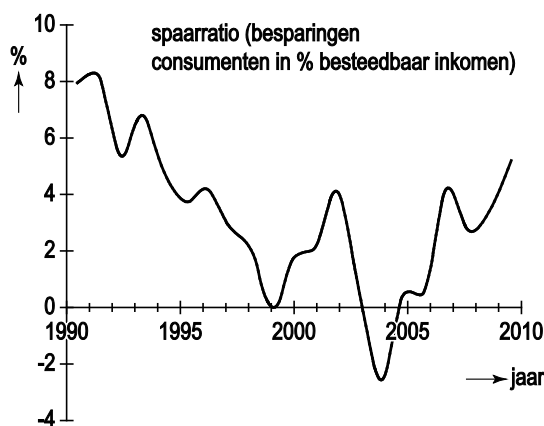
grafiek 1

grafiek 2

grafiek 3

De kanttekeningen van de econoom:

- Het is twijfelachtig of de recessie op korte termijn zal leiden tot deflatie. Er moet namelijk rekening worden gehouden met de neerwaartse starheid van de nominale lonen.
- Het effect van de vergroting van de hoeveelheid liquiditeiten van de banken op de conjunctuur moet niet worden overschat; het officiële rentetarief – de ondergrens voor de marktrente – bedraagt op dit moment immers maar 1%.
- Amerikaanse consumenten hebben zich tot 2008 op basis van positieve verwachtingen over de economie, diep in de schulden gestoken. In de huidige recessie kan dit de effectiviteit van de vergroting van de hoeveelheid liquiditeiten van de banken beperken.
- De Fed verkiest blijkbaar de dreiging van inflatie bij een herstel van de economie op wat langere termijn, boven de dreiging van deflatie op korte termijn. Om die inflatiedreiging het hoofd te bieden, is een blijvende productiviteitsgroei noodzakelijk.

- 2p **23** Geef een verklaring voor de opvatting van de Fed dat deflatie herstel van de Amerikaanse economie kan vertragen.
- 2p **24** Geef een verklaring voor het verband tussen de neerwaartse starheid van de nominale lonen en het uitblijven van deflatie.
- 2p **25** Leg uit waarom de vergroting van de hoeveelheid liquiditeiten van de banken bij een laag officieel rentetarief een beperkt effect op de conjunctuur zal hebben.
- 2p **26** Geef op basis van de grafieken een verklaring voor het beperkte effect op de conjunctuur van de vergroting van de hoeveelheid liquiditeiten van de banken.
- 3p **27** Geef een verklaring voor de stelling van de econoom dat:
- de grotere hoeveelheid liquiditeiten van de banken tot inflatie kan leiden bij herstel van de economie en dat
 - productiviteitsgroei noodzakelijk is om die inflatie te vermijden.